

Sultan II. Mahmud Döneminde Osmanlı Sağlık Sistemi

Suhaib İsmael MOHAMMED ALI¹

Rahman ADEMI²

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, suhaibismael1995@gmail.com, 0000-0003-4574-0849.

²Prof.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Bölüm Başkanı, ademirahman@yahoo.com

Özet: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren birçok salgın hastalık ortaya çıkmıştır. Osmanlı modernleşme çağının reformist padişahı II. Mahmud döneminde birçok Anadolu kentinde daha önce görüldüğü üzere İstanbul'da da salgın hastalıklarla karşılaşmıştır. Bunlar arasında en belirgin olanları 1811-1812 veba ile 1831 kolera salgınlarıydı. Söz konusu salgınlar önemli oranda insan kaybına sebebiyet vermiştir. Bundan ötürü acilen tedbir almak gerekmiş ve çözüm olarak karantina uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama sayesinde hastalıklar kontrol altına alınarak daha fazla can kaybının önüne geçilmiştir. Bunun için yeni kurumların oluşturulduğu ve bu iş için doktor yetiştirilip görevlendirildiği görülmektedir. Salgın, sebep olduğu kayıplar açısından acı sonuçlar ortaya çıkarmasına karşın sağlık hizmetlerinin altyapısı ve tecrübesinin gelişimi açısından da yeni kazanımları beraberinde getirmiştir. Elde edilen kazanımlar bir sonraki salgının hem boyutunun hem de etkisinin daha sınırlı olmasına katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sultan II. Mahmud, Osmanlı Sağlık Sistemi, Salgın Hastalıklar, Veba, Kolera

Ottoman Healthcare System in The Sultan Mahmud II. Reign

Abstract: Since the establishment of the Ottoman Empire, many epidemics have emerged. The reformist sultan of the Ottoman modernisation era, During the reign of Mahmud II., epidemics were encountered in many Anatolian cities, as well as in Istanbul. The most prominent among these were the plagues of 1811 and 1812 and the cholera epidemics of 1831. These epidemics caused the significant human loss. Therefore, it was necessary to take urgent measures, and quarantine was implemented as a solution. Thanks to this practice, diseases were brought under control and further loss of life was prevented. It is seen that new institutions have been created for this purpose and doctors have been trained and assigned for this work. Although the epidemic revealed painful consequences in terms of the losses it caused, it also brought new gains in terms of the development of the infrastructure and experience of health services. The gains made contributed to the limited size and impact of the next epidemic.

Keywords: Sultan Mahmud II, Ottoman Health System, Epidemics, Plague, Cholera.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, uzun tarihi geçmişi ve bıraktığı kültürel zenginliği ile birçok çalışmaya konu olmuştur. Söz konusu çalışmaların çoğu, Osmanlı'yı askeri ve siyasi yönleriyle ele almakta, bu büyük devletin toplumsal ve kültürel yönleri ise ikincil konular olarak görülmektedir. Oysaki Osmanlı'nın toplumsal ve kültürel dünyası ile ilişkili tarihsel çalışmalar, Osmanlı'yı daha etraflıca anlama ve değerlendirme imkânı sunmaktadır. Osmanlı Devleti, tarihi boyunca birçok önemli salgınla karşı karşıya kalmıştır. Salgının ortaya çıkması ve yayılması kadar bununla mücadele edilmesi de önemli görülmüş ve birçok çalışmaya konu olmuştur. Buradan hareketle çalışmamız, günümüzün de çok yakıcı bir sorunu olan salgın hastalıklarla mücadele konusuna odaklanmıştır. Çalışmada, Osmanlı'nın veba, kolera gibi salgınlarla

mücadelesinin siyasi yönleri kadar toplumsal ve kültürel yönleriyle de tartışılması, Osmanlı tarihi çalışmalarına özgün bir katkı sunmak bakımından önemlidir.

Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış, Osmanlı Arşiv Belgeleri başta olmak üzere konuyla ilişkili Türkçe ve Arapça kaynaklardan yararlanılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan çeşitli hastalıklar, özellikle salgın hastalıklar, toplumlarda ciddi tahribatlara neden olmuştur. Hastalığın uzun süre devam ettiği ve insandan insana bulaştığı durumlar, birkaç hafta veya birkaç yıl süren salgın hastalıklar imparatorlukların ve orduların çöküşüne yol açmış ve insan ruhunda derin etkiler bırakmıştır (Ayar, 2007. s. 1).

İstanbul'un 1453'te Osmanlılar tarafından fethi ile taun¹, Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası oldu.

¹ Taun: dilbilimsel olarak yaralamak anlamına gelen "Ta'n" kelimesinden gelmiştir. Bazı dilbilimcilere göre tüm bulaşıcı hastalıklara taun denilebilir, ancak bu

bakımdan İbn Cevzî: "Bütün taun çeşitleri vebadır ama bütün vebalar taun değildir" diye söylüyor. Bu hastalık,

Aynı zamanda ticaret, seyahat ve göç gibi çeşitli hareket unsurları, taunun yayılmasını kolaylaştırırken, Osmanlı Devleti de yeni veba deneyimleri ile tanışmıştır. Bu deneyimler geniş bir kanaat, fikir ve bilgi yelpazesini beraberinde getirmiştir (Emrah, 2017, 36: s.175).

Taun, Osmanlı coğrafyasında kendini göstermiş olup, bilinen ilk taun salgını 1466-1467 yılları arasında, Trakya ve İstanbul gibi şehirleri etkilemiştir (Ayar, s.1). 1492-1503 yılları arasında Anadolu toprakları içerisinde taun çok yoğun olarak görülmüştür (Aksoy, 2010, s. 254). Bundan sonra İstanbul'da 1539, 1573, 1576, 1578, 1591, 1592 ve 1596 yıllarında taun salgını yaşanmıştır. 1615, 1617, 1620, 1637 (Büyük taun), 1650, 1655'de (şiddetli taun) salgınlar etkisini hissettirmiştir (Şehsuvaroğlu, 1953, s.94). Bu salgınlar 1778'de İstanbul'da ve Galata'da aynı zamanda ortaya çıkmış olup 1779-1783 yılları arasında Rumeli'deki Osmanlı topraklarına yayılmaya başlamıştır. 1784-1787 yılları arasında ise tüm Osmanlı coğrafyası içerisinde yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin dört bir köşesinde artık taun vardır. Bu son on yıl içerisinde Osmanlı topraklarının büyük bir kısmını kasıp kavurmuş ve daha sonralarında ise hemen yok olmamıştır (Panzac, 2011, s.24). Devem eden süreçte 1803, 1811, 1812, 1813 ve 1834 senelerinde tekrar şiddetli taun görülmüştür (Şehsuvaroğlu, s. 94).

1. Sultan II. Mahmud Dönemi (1808-1839):

Sultan II. Mahmud, I. Abdülhamid'in küçük oğlu, müzisyen, hattat, şair olup, otuzuncu Osmanlı padişahıdır. Annesi Nakşidil Sultan'dır. 20 Temmuz 1785 yılında doğmuştur (Yıldırım, 2006, s.1). Ağabeyi IV. Mustafa'nın ardından 23 yaşındayken 18 Temmuz 1808 yılında tahta çıkmıştır. Bu padişahın ilginç yanı, Osman Gazi ve Sultan İbrahim'den sonra Osmanlı Hanedanı'nın üçüncü ve son soy atası olmasıdır (Cevdet 2011, 2: s.585).

Tahta oturduğu andan itibaren reformlar yapmaya istekliydi fakat dönemin koşulları gereği bunları biraz geciktirmeye mecbur kaldı. Sonuçta, III. Selim

cildin koyulaşması, ağız ve burun kanaması ile tanınıyor. (el-Cevziyye, 1377, s. 28-30).

² Yanyalı Ali Paşa: Tepedelenli Ali Paşa (1740-1822) olarak da bilinir. Rumeli batısında bulunan Arnavutluk paşasından biriydi ve Yanya'da otururdu. Üç yıl boyunca devlete karşı başkaldırdı. Seksen yaşındayken 1822 yılında öldü ve iktidarı sona erdi. (Sami, H.1308, 3: s. 1626).

³ Mehmet b. Mustafa Kürdî Revanduzlu: Halk arasında Mir Kör adıyla meşhurdur. 1813'te Musul vilayetinin güneyinde olan Soran bölgesinin hakimi oldu. Yayılmacı politikasını uygulayarak kısa bir sürede İran sınırından Hasankeyf'e Musul'dan Erbil'e kadar olan bölgeyi ele

ve IV. Mustafa'nın başlattığı ıslahat hareketini çok önemli bir noktaya getirmeyi başardı. Yeniçerileri 1826 yılında ortadan kaldırıp Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurması, askerliği zorunlu hale getirerek uygulaması gibi gelişmeler onun düşündüğü reformların hayata geçirilmesini sağlamıştır (Gökçe, 2017, 4: s.193). Eğitime çok önem verdi, Sıbyan Mektebi adlı ilkokulu açtı, Kur'an-ı Kerim, şeriat, coğrafya ve tarih öğretmek için Rüştiye Mektebi'ni kurdu. Ayrıca, tıp ve asker mektepleri ile ziraat mühendisliği mektepleri açtı. Yine, bulaşıcı hastalıklara karşı özel hastaneler açtı ve tüm vilayetlerde Tahaffuzhâne adı altında karantina sistemini uygulamaya koydu. Avrupa'nın gelişmelerinden faydalanmak üzere öğrencileri yurtdışına gönderdi ve devlet görevlileri ile askerlerin üniformalarında değişiklik yaptı (Yıldırım, s. 55, 60-61).

Sultan II. Mahmud, kendi döneminin bazı isyancılarını ve tehlikeli isyan hareketlerini de bastırdı. Bunlar: Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa,² Kölemenler hâkimiyetinin son paşası ve Bağdat Valisi Davut Paşa (1831), Musul'daki Celilzâde ailesinin hâkimiyeti (1834) (Braim, 2020, s. 104), Revanduzlu Mehmet Paşa (1836),³ Trablusgarp'daki Kırmanlılar⁴, Sırp isyanı ve Yunan isyanıdır (Yıldırım, s. 60). Bu önemli adımlar, devletin çöküşüne kadar gelen tüm padişahlar döneminde ıslahat meselesini devletin en önemli meselelerinden biri haline getirdi.

2. II. Mahmud Döneminde Salgınlarla mücadele:

Osmanlı ordusu, 1299'dan 1923'e kadar çok sayıda savaşı tecrübe edip Avrupa, Asya ve Afrika'da birçok yeri fethetmeyi başarmıştır. Buna rağmen bazı savaşlarda yanlış savaş taktikleri, hastalıklar ve salgınların yayılması gibi nedenlerle mağlup olmuş ve hatta toprak kaybetmiştir. Bu salgın hastalıklar sadece orduyu değil, tüm Osmanlı toplumunu tehdit etmiştir. Özellikle dünyanın ticaret merkezi ve

geçirdi. Merkezî otoriteye karşı tehlike oluşturduğu için Sultan II. Mahmud'un emriyle 1836'da emirliği ortadan kaldırıldı. (Longerich 1985, s. 343); (BOA. HR, TO. 421/26).

⁴ Kırmanlılar: 1711'de Kırmanlı Ahmet tarafından kurulan ve bir yüzyıldan fazla Trablusgarp'ı yöneten yerli bir aile yönetimi idi. İlk başta, iktidarları halk tarafından makbul olduysa da, 124 yıldan sonra sultana karşı isyan ettiklerinden ve devlet işlerinde yaptıkları yolsuzluktan dolayı son liderleri olan Ali Paşa zamanında ve 26 Mayıs 1835'te Osmanlı Devleti tarafından yok edildi. (Rod, 1990, s. 260-265).

Osmanlı'nın başkenti olan ve stratejik yolları birbirine bağlayan İstanbul, coğrafi ve siyasi konumu nedeniyle dünyanın her yerinden insanları kendine çekmiştir. Bu durumda taun ve kolera gibi bulaşıcı ve ölümcül hastalıkların devlet içerisine ulaşmasına ve halk arasında yayılmasına sebep olmuştur.

II. Mahmud döneminin en ağır vebalarından biri, 1811-1813'de İstanbul'da yayılan taun hastalığıdır (Ataullah Efendi, s. 151). Bu veba, İskenderiye'den⁵ İzmir'e, oradan İstanbul'a giden bir ticaret gemisi vasıtasıyla Galata ve Fener bölgesine ulaştı. 1811'in sonlarında hissedildi ve 1812'nin başlarında İstanbul ve çevresinde hızla yayılıp 1813'e kadar devam etti. Bu hastalık, orantılı olarak sosyal hayatın durmasına sebep oldu. Uzun kuyruklardan kaçınmak için fırınlar kapatıldı. Kış geldiğinde gıda, et ve yakıt malzemeleri olağanüstü derecede pahalılaştı ve bir kıtlık ortaya çıktı (Turan, 2011, 1: s.2).

Tarihçi Cevdet Paşa'ya göre, Ramazan ayının ortasında hastalık sertleşti ve günlük ölüm sayısı 1.500-2.000 kişiye ulaştı. Ramazan Bayramı kutlamaları nedeniyle Şevval ayı ortasında bu sayı 3.000'e kadar yükseldi. Yoksulların ve orta sınıfların çoğu şehirde kalamaz hale geldikleri için köylere sığındılar (Cevdet, 2: s. 716). Çok sayıda ölü olması yüzünden, mezarlıklar yeterince kabir hazırlayamaz oldular ve askerler de mezar kazmaya başladılar. İstanbul'un yaklaşık % 25'ini oluşturan 100 bin kişi bu vebadan öldü. XIX. yüzyılın ünlü tarihçisi ve doktoru Şanizade Ataullah Efendi⁶, taun taşıyıcılarını halktan uzaklaştırmak ve bu kişileri karantinaya almak için ne kadar uğraşsa bu görüşü kimse tarafından desteklenmedi (Turan, s. 15).

Şanizade, 1811'in vakayinamesinde şöyle söylemektedir: "Bu taun, sokaklarında fuhuş yapılan Galata ve İstanbul üzerine Allah'ın gazabıdır. Bu sokaklar yıkanmalı, ölü bulunan evler yok edilmeli, fuhuş haneleri yıkılmalı ve insanlar kendilerini korumalı." Hastalık şiddetlenince Sultan II. Mahmud'un emriyle ve Şanizade gözetiminde 1813'te gerekli önlemler alındı. Yoğun yerler kapatıldı ve şehre giriş çıkış hareketleri yasaklandı.

⁵ İskenderiye: Mısır'ın ünlü ve tarihî şehirlerinden biridir. M.Ö. 318 yılında Büyük İskender tarafından inşa edilmiştir. Yakut (Hamavi, 1977, 1: s. 282-289).

⁶ Şanizade Ataullah Efendi (1771-1821): Ünlü bir bilim adamı, hekim, coğrafyacı, edip ve tarihçidir. Avrupa gelişimlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na nakledilmesi için çok çaba harcadı. Bu açıdan 1820'de beş ciltlik bir tıp kitabını Almanca'dan Osmanlı Türkçesine çevirdi. Sarayda vakanüvis olarak çalıştığından 1808-1821 yılları arasındaki olayları Şanizade Tarihi adı altında dört ciltlik bir kitapta kaydetti. (Sami, 4: s. 2834).

Ayrıca Allah'ın yardımını istemek için Kur'an-ı Kerim okuyanlara tüm yatısı namazından sonra el-Ahkaf suresini okumaları emredildi. Bu veba 1813'te sona erdi (Ataullah Efendi, s. 151-152).

1822'de Hindistan'dan kolera taşıyan birkaç ticaret gemisinin Irak'ın Basra⁷ şehrine gelmesi sonucunda bu şehir, devleti sarsan yeni bir salgının kaynağı oldu. Virüsün Dicle ve Fırat ırmaklarının sularına bulaşması nedeniyle Halep ve Diyarbakır'a kadar uzanan bölgeler enfekte oldu ve İstanbul başta olmak üzere birçok yere ulaştı. Haziran 1831'de ilk kolera belirtisi İstanbul'da görüldü ve günlük ölüm sayısı 200'e çıktı. Bu vebadan dolayı toplam 6.000 kişi hayatını kaybetti (Ayar, s. 22-23). Aynı yıl, hac kervanları sebebiyle kolera hastalığı Hicaz'a da sirayet etti ve Hicaz'da ölü sayısı yıl sonunda 20.000'e ulaştı. Bunun üzerine Osmanlı tarihinde ilk olarak, karantina sistemi, II. Mahmud tarafından uygulandı ve kolera yakalananlar Kız Kulesi'nde⁸ halktan ayrı tutuldu. Salgın, Çanakkale ve çevresine varınca durumun tehlikeli olduğunu hisseden II. Mahmud, salgınları önlemek için 1838'de Meclis-i Muhafizhâne'yi kurdu (Aras, 2020, s. 30).

3. Sultan II. Mahmud Döneminde Sağlık Sistemi ve Yapılan Çalışmalar:

Osmanlı Devleti kurulduğu günden beri Bimarhane, Darü't-tıp ve Darü's-şifa adlarında hastaneler kurup sağlık bakımına çok önem vermiştir. Tüm hastaneler özel vakıflar tarafından desteklenmiştir. Genelde tecrübeli hekimler gözetiminde ücretsiz olarak hizmet veren bu hastaneler bünyesinde hamam, cami ve han bulunurdu. Bunların yanı sıra büyük şehirlerin hastanelerinde tıp eğitimi malzemeleri, hekimler ve öğrencileri barındıran yurtlar bulunurdu. Hastanelere, hava durumunu ölçen su kuyusu ile havuz, avlu ve süslü bahçeler eklenmişti (Bozkurt, 2020, 1: s. 33; Cantay, 2014, 4: s. 9).

XVII. yüzyılın sonundan XIX. yüzyıla kadar sağlık sistemine daha fazla önem verildi ve yurtdışına gönderilen tıp öğrencilerinin farklı deneyimler kazanması neticesinde Osmanlı hekimleri Avrupalı hekimlerden daha üstün hale geldi. Özellikle

⁷ Basra: Hz. Ömer bin Hattab (H.13-23 / M.634-644) döneminde Irak'ın güneyinde inşa edildi. Adı sert toprak anlamına gelen Basra, Irak'ın denize tek çıkış yoludur. (Hamevi, 1: s. 430).

⁸ Kız Kulesi: Marmara Denizi boğazında ve küçük bir adada bulunan küçük bir kuledir, M.Ö. 24 yılında Rumlar tarafından yaptırılmış ve hakkında birkaç farklı efsane yazılmıştır. Avrupalılar ona Lendera Kolesy diyor. (Akkaya 2017, 3: s. 321-338).

Yeniçeri Ocağı 1826'da ortadan kaldırılınca devletin önemli mevkilerinde ıslahat yapıldı, bu ıslahatlar çerçevesinde sağlık alanı da önemli bir yer tuttu (Yıldırım, s. 53-54).

Genellikle Hindistan ve Afganistan taraflarından gelen kervanlar yoluyla Osmanlı bölgelerine ulaşan taun ve kolera hastalıkları, Osmanlı tebaasını oldukça rahatsız etmişti. Az sayıda doktor bulunması ve modern bir üniversitenin eksikliği, II. Mahmud'u çağdaş bir tıp okulunu açmaya teşvik etti. Bunun için Hekimbaşı Behçet Mustafa gözetiminde 14 Mart 1827'de Tıphane-i Âmire veya Cerrahane-i Mamure ve Darü't-tıbb-ı Âmire adlı okulunu, Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacıbaşı'nda (İstanbul'da) açtı (Yıldırım, s. 61). Sultan, açılış törenine bizzat katıldı ve yaptığı konuşmada bu cümleleri ifade etti: "Biz ise gerek asakir-i şahane ve gerek memalik-i mahrusamız için hazik tabipler yetiştirüp hidemat-ı lazimedede istihdam ve diğer taraftan dahi fenn-i tıbbî kâmilan lisanımıza alıp kütüb-ü lazimesini Türkçe tedvine say ve ikdam etmeliyiz" (Karal, 1947, 5: s.164-165).

Tıphane-i Âmire'de temel olarak ilaçların adları, bitkisel ilaçlar, Arapça ve Türkçe hastalık adları, vücut anatomisi ve cerrahî bilimler okutuldu. Bunlarla beraber Fransızca, Arapça ve Türkçe dili, nahiv ve sarf ve dinî ilimler de okutuldu. Bu dört aşamalı okulda, şimdiki okulların tam tersine, geri sayım sistemine göre, dördüncü sınıf ilk sınıftan ve birinci sınıf son sınıftan ibaret idi. Askerî alanın çok tecrübeli doktorlara ihtiyacı olduğu itibarıyla, birinci mevki ile okulu bitirenler, Asakir-i Mansure'de hizmet etmeye çağırılırlardı (Ergin, 1977, 2: s. 346). Okuldaki eğitim süresi altı yıldır. Zamanla Fransızca, tıp eğitiminin dili oldu ve dinî ilimler, nahiv ve sarf dersleri öğretim programından kaldırıldı (Ergin, 2: s. 345-346). Bunlar yerine eczacılığa ve cerrahiye çok önem verildi ve operatör doktorların eğitimi için ayrı bir bölüm açıldı. Mezun olduktan sonra en yetenekli 20 cerrah, Asakir-i Mansure'de hizmet etmeye başlamıştı. Bu cerrahlar, silahla yaralanmış olan askerleri ameliyat etmekle görevliydi (Yıldırım, s. 62; Ergin, 2: s. 345-346).

İlk başta bu okulda sadece Müslüman öğrenciler okuyabiliyordu, daha sonra eşit vatandaşlık ilkesi doğrultusunda Hıristiyan öğrenciler de okula kabul edilmişti. Bazen yabancı uyruklular yetenekli olmaları şartıyla bu okula girebiliyorlardı ve öğrenci alımı süreci uzman bir komisyon tarafından uygulanıyordu. 1839'dan sonra Tıphane-i Âmire'ye, Cerrahane-i Âmire ve Mekteb-i Tibbiye-i Şahane adı verildi. Bu okul, cerrah, tabip ve eczacı olarak üç farklı bölüme ayrıldı (Yıldırım, s. 60).

İstanbul'da 1831'deki kolera yayılınca Osmanlı tarihinde ilk kez karantina sistemi uygulandı. Aynı yıl

koleranın Rusya'ya ulaşması nedeniyle II. Mahmud'un emriyle usûl-ı tehaffuz veya tehaffuzhâne konuldu. Bu kapsamda Rusya'dan gelen her gemi, Mustafa Nazif Efendi liderliğindeki bir komisyon tarafından Karadeniz ağzında beş gün boyunca durduruldu. Maltepe Hastanesi ve modern bir hastaneyi kapsayan Kızkulesi, bulaşıcı hastalıkları tedavi etmek ve hastalığı taşıyanları karantinaya almak için tahsis edildi (Yıldırım, s.54).

Aynı şekilde 1835 yılında kolera hastalığının yayılması sebebiyle Çanakkale bölgesi karantinaya alındı. Gemilerin mürettebatını karantina altına almak ve hastalıktan korumak için İstanbul ve Marmara limanları ile Çanakkale şehri çevresinde tıbbî malzemelerle donatılmış çadırlar kuruldu (Yıldırım, s.54). Bulaşıcı hastalıklara karşı alınan tedbirler, sadece başkent ve yakın yerleri kapsamıyor, imparatorluğun en uzak bölgelerinden olan Hicaz ve Yemen'de bile gerektiğinde karantina sistemi uygulanıyordu. Karantinanın tüm masrafları harç-ı tezkire adı altında devletçe karşılanıyordu. Karantinaya alınan hastalar belirlenen süreyi bitirince, Sıhhiye Tezkiresi tarafından ödenmiş paraları harcama makbuzlarına göre iade ediliyordu. (Aras, s. 52).

Karantinanın açık biçimde uygulanması, din âlimlerinin katılımıyla, Sultan II. Mahmud'un Meclis-i Meşveret'le toplanmasını gerektirdi. Toplantıya katılanlar karantina meselesini detaylı bir şekilde incelediler ve tauna dair rivayet edilen: "Şayet bir yerde taun hastalığı ortaya çıktığını duyarsanız oraya girmeyiniz. Sizin bulunduğunuz yerde taun hastalığı meydana gelirse oradan da çıkmayınız" Hadis-i Şerif'e dayanarak (el-Buhari, 1987, 7: s.168) karantinanın caiz olduğunu pekiştirdiler. Bunun üzerine Meclis-i Umur-ı Sıhhiye adında komisyon oluşturuldu. Bu komisyonun üyeleri haftada birkaç kez toplantı yapmak, gemilerin mürettebatını karantinaya almak veya karantina süresini uzatmak gibi yetkiye sahipti (Aras, s. 52). Devletin ticarî ilişkileri genişledikçe karantina meselesi daha da zorlaştı, bundan dolayı adı geçen meclis, Meclis-i Tehaffuz-ı Ülâ ve Meclis-i Tehaffuz-ı Sâni olarak ikiye ayrıldı (Yıldırım, s.55). Daha sonra karantina sistemi yaygınlaşarak Çanakkale (1835) (Aras, s.30; Ayar, s.23), Sivas (1839) (BOA., C. SH., 2/88), Diyarbakir (1840) (BOA., C. SH., 2/75), Beyrut ve Şam bölgelerinin bir kısmı (1842) (BOA., C. SH., 18/882), Bağdat (1847) (BOA., A. MKT. MVL., 9/8) ve Basra (1850) gibi Osmanlı vilayetlerinin diğer bölgelerinde de uygulanmaya başlandı (BOA., C. SH., 15/739).

SONUÇ

Ondokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren ve Avrupa tarzında yeni kurulan sağlık kurumlarının

ortaya çıkmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti "Hastahane" terimini hastaneleri belirtmek için kullanmaya başlamıştır. Osmanlı'daki tüm hastanelerin yönetimi ise sarayda ve dışarıda sağlık işlerinden sorumlu olan Hekimbaşı'nın idaresi altındaydı.

Bu çalışma ile görülmüştür ki Osmanlı'da sağlık sisteminin çok geride kaldığı ve bozuk olduğu iddiası pek doğru değildir. Osmanlı'da, akıl hastalıkları başta olmak üzere pek çok hastalık konusunda bilgi sahibi olan yetenekli doktorlar vardı. Ayrıca II. Mahmud'un sağlık reformları sayesinde salgın hastalıklarla mücadele konusunda önemli adımlar atılmıştır. Osmanlı toplumunda sağlık bilincinin eksikliği nedeniyle bazı yanlış uygulamalar yapılmış olsa da söz konusu reformlar sayesinde bu yanlışlıklar giderilmeye çalışılmıştır. Salgın hastalıklarla mücadelede karantina uygulamasının hayata geçirilmesi yönünde devletin attığı adımlar, veba ve kolera gibi çok tehlikeli hastalıkların ortadan kaldırılması hususunda büyük bir sağlık devrimi olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Sıhhiye (C. SH) 2/88.

Cevdet Sıhhiye (C. SH) 2/75.

Cevdet Sıhhiye (C. SH) 15/739.

Cevdet Sıhhiye (C. SH) 18/ 882.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR, TO) 421/26.

Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A. MKT. MVL) 9/8.

Kitaplar

Aksoy, Y. (2010). Tarihteki Önemli Doğal Afetler, İstanbul: Karma Kitap.

Ataullah Efendi Ş, Şani-zade Tarihi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Ayar, Mesut (2007). Osmanlı Devletinde Kolera İstanbul örneği(1892-1895), 1.Baskı, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Cevdet, A. (2011). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 5. Baskı, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2.

Karal, E. (1947). Osmanlı Tarihi, Ankara, T.T.K. Basımevi, 5.

el-Buhari. M. İ. (1987). Sahih ül-Buhari, 1.Baskı, Kahire: Daruşşab Yayını.

el-Cevziyye, K. (H.1377). el-Tıbbü'n-nebevî, Beyrut: Darü-lfikir.

Ergin, O. (1977). Türk Maarif Tarihi, 1.Baskı, İstanbul:Eser Matbaası, 2.

Hamavi, Y. (1977). Mu'cemül Buldan, Beyrüt: Dar Sadır.

Longerich, S. (1985). Arbaa Kurun min Tarihul Irak el-Hadis, (Çev. Cafer Hayat), Beyrüt: Yakzatul Arabiye Yayını.

Panzac, D. (2011). Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850), (Çev. Serap Yılmaz), İstanbul.

Rod, L. (1990). Tarabulus-ul Garp Tahta Hükük Ustrat-ul Karamanlı, (Çev. Fevzi Taha), Tarablüs: Elfarcan Yayını.

Sami, Ş. (H. 1308). Kamusul Alam, İstanbul: Mıhran Matbaası, 3.

Şehsuvaroğlu, N. (1953). İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız, İstanbul: Kemal Matbaası.

Turan, Nalan. (2011). İstanbul'un Veba ile İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi, Studies of the ottoman domain, 1.

Makaleler

Akkaya, M. (2017). "Evliya Çelebinin Seyahatnamesi'nde Üsküdar", Kesit Akademi Dergisi, Cilt 3,Sayı 11.

Bozkurt, S. G. (2020). "Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Darüşşifaların Avlu Özellikleri ve Avlularda Kullanılan Peyzaj Elemanları", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, Sayı 1.

Cantay, Gönül Güreşsever (2014). "Fatih Darüşşifası'nın Han'a Dönüştürülme Teşebbüsü", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 4.

Gökçe, E. (2017). "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusuna Asker Alımı (Hamid Sancağı ve Isparta Örneği)". Social Sciences Research Journal, Sayı 4.

İstek, Emrah (2017). "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 36, Sayı 62.

Tezler

Aras, G. (2020). "Hintli Hacılar Arasındaki Kolera Salgını ve Alınan Tedbirler (1831-1911)", Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Kocatepe Üniversitesi.

Braim, K. A. (2020). "Davut Paşa Döneminde Irak'ın Siyasî Durumu ve İslahatlar", Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Yıldırım, R. N. (2006). "II. Mahmut Dönemi İslahat Hareketleri", Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi.